

Zor Zamanlarda Bayram İlmihâli

Prof. Dr. Mehmet Görmez
İslâm Düşünce Enstitüsü Başkanı

Prof. Dr. Mehmet Görmez
İslâm Düşünce Enstitüsü Başkanı

Zor Zamanlarda Bayram İlmihâli
22 Mayıs 2020 | İDE | Ankara

1

Zor Zamanlarda Bayram İlmihâli

*Bismillahirrahmanirrahim.
Elhamdü li'llâh.
Ve's-salâtu ve's-selâmu alâ Resûlillâh.*

Değerli kardeşlerim,

Corona sürecinde içinde geçtiğimiz bu zor zamanlara yönelik yaptığımız sonuncu derste idrak edeceğimiz ve evlerimizde geçirmek zorunda kalacağımız bayramı, bayram namazını ve bayram ilmihalini konuşacağız.

Bu sene insanlığın küresel bir salgınla karşılaştığı zor bir zamanda geldi mübarek Ramazan ayı. Bir şifa gibi geldi, hepimize. Evlerimizde karantina altında mahsur kaldığımız bir vakitte geldi ve iyi ki geldi, bize dost oldu. Yalnızlığımızı giderdi. Onun sayesinde âdetâ Rabbimizle sırdaş olduk. Karantina altındaki Ramazan'da başkalarına görünme derdinden kurtulduk. Sadece Rabbimize görünmenin izzetiyle ihlasıyla yaşadık. Bildik ki niyetimizi yalnız o tartabilir, kutsi terazilerde. Oruç bu sene çok farklı oldu. Âdetâ bir yağmur oldu, rahmet oldu bize. İçimizdeki o iyilik ve güzellik tohumlarını yeşertti. Benlik kabuğumuzu kırdı. Kalbimizde başkalarına bakan merhamet pencereleri açtı. Telaşlarımızı durdurdu. Duygularımızı biraz durulttu. Aklımızı tortulardan temizledi. Ruhlarımızı bir olmanın, birlikte olmanın, birbirimiz için olmanın huzuruna taşıdı, elhamdülillah.

Ramazan, camiden, cemaatten, cumadan tam da mahrum kaldığımız bir zamanda yeryüzünü âdetâ bir mabede dönüştürdü. Evlerimizi güzel birer mescide çevirdi. Ve böylesine müstesna bir Ramazan ayının sonuna geldik. Nice günlerden, nice ifarlardan, nice sahurlardan sonra sevincin, huzurun eşiğine geldik. Artık bayramın heyecanı, sevinci sardı hepimizi.

Kıymetli Kardeşlerim,

Bayramlar, öyle sıradan zamanlar değildir. Aynı dinin, aynı inancın neşesinde bizleri birleştiren, yürekleri bütünleştiren, kardeşliği pekiştiren, kırgınlıkları tamir eden birer ilahî bir armağandır, bayramlarımız. Bayramlar, milletçe iman kardeşliğinin gerçek tezahür sahneleridir. Bayramlar, zamanı başka zaman, cihanı başka cihan eyleyen, mahzun gönüllere

sevinç taşıyan, müjde tattıran, coşku ve barış rüzgârlarının dalga dalga yayıldığı ulvî zaman dilimleridir.

Kardeşlerim,

Bayramlar, aslında aynı zamanda büyük bir umuttur. Umutsuzluğun yaygınlaştığı bu dünyada bayram, büyük bir umuttur. Farklı coğrafyalardan, farklı dillerden, farklı ırklardan, farklı yaşlardan, farklı kültürlerden milyonlarca Müslümanın bu bayramda aynı sevinç etrafında halkalanması, merhamete susamış insanlığın merhameti yeniden kuşanması için aslında büyük bir umuttur.

Bugün Müslümanlar olarak idrak ettiğimiz bu bayram tüm insanlık adına bir ümit ateşidir, inanın buna. İnsanlık bizden çok şey bekliyor. Biz Müslümanlardan insanlık çok şey bekliyor. Dünyaya mağfîret için gelen Hz. Adem'in duası olmayı bekliyor. رَبَّنَا ظَلَمْنَا (7/A'râf, 23) diye başlayan, "Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik." diye başlayan o büyük duayı bekliyor. Tuva Vadisi'nde "Ben bir ateş gördüm / إني أنسئتُ ناراً" (28/Kasas, 23) diye sevinen Hz. Musa'nın ümidini çoğaltmayı bekliyor bizden insanlık. Bütün kötülöklere karşı Hz. İsa'nın tebessümünü umuyor bizden bütün insanlık. Hz. İbrahim'in o ateşleri söndüren serinliğini bekliyor bizden bütün dünya. Bir Yakup sabrı umuyor, bir Yusuf müjdesi istiyor bütün insanlık sizden, bizden. Savaşlarla, acılarla ve salgın hastalıklarla sarsılan yeryüzü, Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed Mustafa'nın (sas.) son temsilcileri olan sizden, bizden sıcacık bir ümit kıvılcımı bekliyor.

Aziz Kardeşlerim,

Her ümmetin kendince bayramı vardır. Lâkin hiçbir bayram, Ramazan orucunun bayramı kadar emek ve sabırla kazanılmış değildir. Zira bayramlar, inancı, ibadeti, tarihi, medeniyeti, kültürü bir sevinç atmosferinde buluşturarak bizleri istikbale taşıyan ve bizlere tarih sahnesinde süreklilik kazandıran çok müstesna zaman dilimleridir.

Buna göre bayramların üç önemli yönü var, üç önemli boyutu var.

Birincisi; inanç boyutu. Çünkü Ramazan Bayramı ve bayram namazı, bayramlarda kıldığımız bayram namazı din dilinde şeair olarak ifade edilir. Şeair ne demek? Şeair, Müslüman olma ve kalma bilincimizi, şuurumuzu diri tutan ibadetler demektir.

İkincisi, bayramların ikinci boyutu, tarih boyutudur, medeniyet boyutudur. Ramazan Bayramı, Kur'an'ın nüzülü ile başlayan İslam ümmetinin kuruluş bayramıdır. Kurban Bayramı ise Hz. İbrahim ile başlayan tevhid ümmetinin kuruluş bayramıdır.

Üçüncüsü boyutu ise, bu bayramların üçüncü boyutu ise ibadet boyutudur. Hep birlikte bayram namazını eda ediyoruz. Bayram, şeairin bir parçası. Bayram namazı, bayram namazındaki tekbirler, bayramdan hemen önce verdiğimiz fitır sadakası, bayramımızın ibadetleridir, bayramımızın ibadet yönünü ifade ederler. Bayram namazı, aynı zamanda bayram neşesini

başlatan kutlu bir sofradır. Bayram namazında aldığımız tekbirler, sevincimizin, neşemizin, huzurumuzun âdeta simgeleridir.

Allah Resulü (sas.) hicretin ikinci yılından vefat edinceye kadar bayram namazlarını daima Mescid-i Nebevi'de kılmadı, Değerli Kardeşlerim. Bayram namazlarını Medine'de bizzat kendisinin tayin ettiği bir musallada, bir namazgâhta kılmış ve hiç terk etmemiştir. Hem de - niçin musallada kıldı- ta ki Medine halkının tamamı katılsın. Kadınıyla-erkeğiyle, genciyle-yaşlısıyla namaz kılacakların bayram namazını kılmalarını, kılamayacak kimselerin ise - bizzat şu ifadeyi kullanmıştır: هذا عيدنا أهل الإسلام / Ey İslam ailesi, bu bizim bayramımızdır.- Ve herkes gelsin hutbemize ve sevincimize şahit olsun. Müslümanlar olarak bayram coşkusuna herkesin katılmalarını Resul-i Ekrem (as.) bizzat emretmiştir.

Kıymetli Kardeşlerim,

Hız. Peygamber'in bu uygulamasıyla birlikte bayram namazları daima cemaatle kılınmıştır. Ardından hutbe okunmuş ve bu hususta icma oluşmuştur. Bütün mezheplerin ittifak ettiği bir konudur. Ancak bu yıl ne yapacağız? Soru, bu. Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de mevcut salgın sebebiyle bayram namazlarını camilerde cemaatle edemeyeceğiz. Belki de ilk defa bayram namazını camide kılmıyoruz. Yani benzer uygulamalar bazı küçük şehirlerde bazı yerleşim birimlerinde, savaşlarda, zor zamanlarda olmuş olabilir. Ama ilk defa bütün İslam dünyası neredeyse bayramı evinde geçirecek ve camide kılamayacaktır. Çok istisnai bir durum yaşıyoruz. Öyleyse bayram namazını ne yapacağız? Nasıl kılınacak? Bu zor ve zaruret zamanında bayram namazı evde kılınır mı? mesela. Cemaat oluşmazsa münferiden kılınması mümkün müdür?

Öncelikle bir hususu ifade etmek isterim. Yaşadığımız corona süreci insanlık tarihinde yüzyılda bir yaşadığımız veya yaşayacağımız en istisnai bir zaman dilimidir. Benzeri herhangi bir fıkıh kitabımızda mevcut değildir. Böyle zamanlarda İslam fıkıhının zenginliği içinde bütün farklı görüşlerden, bütün farklı mekteplerden istifade etmek hem fıkıhın hem usûlün hem de hikmetin gereğidir. Buna göre engin İslam fıkıh mirasını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde biz, İslam'ın şearir olarak değerlendirdiği bayram namazının zaruret gereği her evde her ailede de kılınmasının mümkün olduğunu görebiliriz.

Usûl ilmimizde, usûl ilminde *fıkhu'l-meâlat* diye bir kavram vardır. *Fıkhu'l-meâlat*, özellikle bu gibi zor ve zaruret zamanlarında dinî hayatımızın geleceğini dikkate alarak, gelecek nesilleri dikkate alarak, gelecek nesillerin idrakini dikkate alarak, toplumsal hayatımız açısından elde edilecek neticeleri dikkate alarak karar vermek ve o İslam fıkıh mekteplerinin genişliği içerisinde hareket etmek, ayrıca bir zarurettir. Bu açıdan baktığımızda hayatımızın bu en istisnai bayram gününde camiye, bayramı, bayram ibadetini evlerimize, hanelerimize taşıma zamanıdır. Bu cümlenin altını hassaten çizmek istiyorum. Bu açıdan baktığımızda diyorum: Hayatımızın bu en istisnai, tarihte yaşanmamış bu bayram gününde camiye, bayramı, cemaati, bayram namazını evlerimize, hanelerimize taşıma zamanıdır. Bunun örneğini Hz. Peygamber'in ashabında görüyoruz. Hayatının on yılını Resul-i Ekrem ile birlikte geçiren Enes b. Mâlik'in, mesela -İmam Buhârî bunu bize çok geniş bir şekilde naklediyor, başka hadis kitaplarımız çok

geniş bir şekilde naklediyor- ev halkı ve oğullarıyla birlikte cemaatle bayram namazı kıldığını, biz biliyoruz. Ve pek çok fıkhî görüşe de mesnet teşkil ettiğini biliyoruz. Pek çok fıkhî mektebinde eğer bir insan yetişememişse kaçırmışsa daha sonra kaza edebiliyor, münferiden evinde kılabilir. Sahabeden günümüze İslam bilginlerinin *cumhur* dediğimiz büyük çoğunluğu da bu görüştedir. Yani kılınmadığı zaman herhangi bir özürden ve zarurettten dolayı kılınmadığı zaman evde münferiden veya cemaatle kılınabiliyor. Cuma gibi değil. Cumanın alternatifi olan öğlen namazı var. Cuma kılınmadığı zaman onun yerine öğlen namazı kılınıyor. Ama bayram namazı kılınmadığı zaman onun bir alternatifi olan bir namaz yoktur. Nitekim bugün İslam dünyasındaki bütün konuşmalara, tartışmalara baktığımızda İslam dünyasındaki bütün Müslümanlar, Müslümanların kahir ekseriyeti, bu konuda verilen fetvalara dayanarak bayram namazını evlerinde eda edeceklerini ifade ettiler.

Aziz Kardeşlerim,

Bu yıl camiler kapalı, bayram namazı kılınmıyor diye böyle kıymetli bir zamanı uykuda geçirmek asla doğru olmaz. Şeair olduğunu tekrar hatırlatmak isterim. Pek çok kardeşimizin, bilhassa ülkemizde yılda bir defa bayram namazına katıldığını dikkate alarak diyorum ki - İnşallah o kardeşlerimiz bunu çoğaltırlar, önce cumalara sonra vakit namazlarına dönüştürürler inşallah. Ama böyle bir vakamız var.- özellikle bunu dikkate alarak diyorum ki bu yıl da nasıl olsa camiler kapalı diyerek bayram namazından kendimizi mahrum bırakmayalım. Evde bayram namazı, aslında -o fıkhî'l-meâlât açısından diyorum- aynı zamanda aile içi din eğitimi açısından muhteşem bir fırsat sunuyor bize. Ailenin bir gün önce oturup bayram sevincini nasıl paylaşacaklarını, bayram namazını nasıl kılacaklarını birlikte öğrenmeli aile içi din eğitimi açısından da bizlere güzel bir fırsat sunuyor. Öyleyse bayram günü sabah namazına kalkalım ailece. Önce Rabbimizin o Kur'an'ı Kerim'de muhteşem bir ifade var: إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا / Fecir namazı, Allah'ın meleklerinin de şahit olduğu bir namazdır, buyuruyor. (17/İsrâ, 78) Önce bu emri yerine getirelim. Sonra bayram namazı vakti geldiğinde bayram sevincini yüreklerimizde hissederek, bayram sevincini yüreklerimizde hissederek evimizin mescit olarak ilan ettiğimiz bir köşesinde ailemizin tüm fertleriyle bir araya gelelim. Ve iki imkânda söz konusu. Eğer cemaatle kılacaksak namaz kılmasını, kıldırmasını bilen evin erkeklerden birisi; baba olabilir, dede olabilir, erkek evlatlardan biri olabilir, efendim. Evin namaz kılacak konumunda olan bütün hanımefendilerinin iştirakiyle, bütün çocuklarının da iştirakiyle katılımıyla iki rekât bayram namazını birlikte idrak edelim, kılalım, derim. Bunda zor hiçbir şey yoktur. Bir defa namaz kılmasını bilen herkes namaz kıldırabilir. Fâtiha, İhlâs, Kevser sureleri dahi bu iş için yeterli. Eğer bu mümkün değilse herkes tek başına münferit olarak kılabilir. Evde kılınan bayram namazında hutbe şartı yoktur. Dolayısıyla o iki rekât namaz eda edilir ve arkasından aile içi bayramlaşma başlar.

Tabi ki bayramda yapacaklarımız sadece bayram namazı kılmaktan ibaret değil. *Bayram ilmihâli* diyebileceğimiz bayramın sünnetlerini diyebileceğimiz bazı hususlar var. Bunları ben kısaca paylaşarak dersimi bitirmek istiyorum.

1. Öncelikle *bayramda sevinç duymak, coşku taşımak*. Bayramın en büyük ibadeti sevinmektir. Bugün en büyük sadaka, bayramda en büyük sadaka Aziz Kardeşlerim, sevinç

taşımadır. Şimdi bu sosyal mesafeden dolayı kendimiz taşıyamıyorsak da kitle iletişim araçları marifetiyle taşımamız lazım. Gönlümüzün, yüreğimizin derinliklerine kadar sevinci hissetmek, neşeyi paylaşmak ve o sevinci, o neşeyi etrafımıza, aile efradımıza, komşularımıza, dostlarımıza, arkadaşlarımıza hatta bütün insanlığa yaymak, bu bayramın erkânındandır, rükünlerindedir. Kimselerin gelip geçmediği bir dağ başında yalnız olsak bile bayramı yaşamalıyız. Bu cümlemin de altını hassaten çizmek istiyorum. Diyelim ki hiç kimsenin yaşamadığı bir yerde yaşıyoruz. Tek başımıza yaşıyoruz. Orada bile mümin olarak Müslüman olarak Resul-i Ekrem'in (as.) هذا عيدنا أهل الإسلام / Ey İslam ailesi, bu bizim bayramımızdır, sözünü hatırlayarak yüreğimizde o sevinci hissetmeliyiz. Çünkü bayram bizim içimizdedir. Her mümin bayramını gittiği yere götürecektir. Ve her mümin bayramını gittiği yere götürecektir kadar güçlüdür. Bayramları şenlendirecek olan bizleriz. Gelin, bizden bayram neşesi bekleyen insanlara beklediklerini ikram edelim. Bizden güler yüz, tatlı söz, iyi komşuluk, iyi evlatlık, iyi ebeveynlik umanları sevindirelim. Birbirimize sevgimizi ikrar ve ilan edelim; sözle beceremezsek hâl ile ifade edelim. Bayram ilmihâlinin birinci hususu bu.

2. İkincisi. ***Evlerin canlı bayramları olan çocukları sevindirelim.*** Tabi ki anne baba bilhassa birinci kısımda mutlaka üzerinde durulması gereken bir husus. Anne babayı ihmal etmemeliyiz. Allah'a itaatten ve ibadetten sonra yeryüzünde memnun edeceğimiz iki varlık anne ve baba. Hemen arkasından çocuklar. Çocukları sevindirmek. Bu bayram yapacağımız çok önemli bir şey daha var. Bayram neşesi olan çocukları doya doya bayram neşesini yaşamaları için teşvik etmek. Her şeyden önce bayram namazının sevinciyle onları tanıştırdık. Az önce onları, onu hassaten ifade ettim. Çocuklarımızın Müslüman olduklarının bilincine ve şuuruna varabilmeleri için bu bayramın hem bayram sevinciyle hem bayram namazının coşkusuyla mutlaka tanıştırmalıyız. Bu corona günler geçtikten sonra da daima onlarla birlikte, efendim, bu en büyük sevincin, en büyük bayramın ibadetine beraber gitmeliyiz. Çocuklar bayramın bu boyutlarını çok fazla bilmeseler bile bizden daha fazla bayramın sevincine katılırlar. Çünkü bilhassa bu sevinç onların fitratlarına yerleştirilmiştir. Bu bayramın din dilindeki adı "İdu'l-fitır". *Fitırın* bir manası iftardır. Ama bir manası fitrattır. Bu bayram aynı zamanda fitratın bayramıdır. Biz onların o fitratlarını beslemeliyiz. Biz anne babalara düşen en büyük vazifelerden birisi budur.
3. Üçüncüsü, bayramda yapacağımız veya bayramdaki görevlerimizden üçüncüsü. ***Gönüllerin en ağır yükü olan küskünlüklerden kurtulmalıyız.*** Yine tekrar ediyorum: bu bayramlarda yapacağımız çok önemli bir vazife var, o da yüreklerimizi yüklerden kurtarmak. Ağır yükler var yüreklerimizin üzerinde. Bir önceki söz ahlakı dersinde de hassaten bunun üzerinde durdum. Yüreklerimizin en ağır yükü nedir bilir misiniz? Yüreklerin en ağır yükü küskünlüklerdir, kindir, öfkedir, nefrettir. Bunlar sinede yüküdür, Kardeşlerim. Bayram sevincine erdiğimizi göstermek için yapacağımız en önemli işlerden bir tanesi yüreklerimizi önce bir hafifletelim, Allah aşkına. Dünyanın en güzel ve en büyük bayramını, küçük nefsanî duyguların altında ezmeylem. Bu sabahı bize bayram eden, mekânımızı sevince boyayan, günümüzü rahmetinin ayinesi eyleyen Rabbimizin hatırını cümle hatırların üzerinde tutalım. Bize ne kadar yanlışlık yapmış olurlarsa olsunlar küstüğümüz kardeşimiz, komşumuz,

dostumuz, kim varsa bu bayram gidemesek de önce biz arayalım onları, önce biz gösterelim büyüklüğü. Ve göreceksiniz yüreklerinizin, yüreklerimizin nasıl hafiflediğini.

4. Dördüncü vazife bu bayramda. **Bayram yapamayanlara bayram yaptırmaktır.** Bayramda bize düşen en büyük vazifelerden biri şüphesiz bayram yapamayanlara bayram yaptırmaktır. Yaralı gönülleri, bitap düşmüş yürekleri onarmaktır. Yetimlerin, gariplerin, kimsesizlerin tebessümü ile bayramlarımızı aydınlatalım. Ne yazık ki, bu bayramda da sevincimiz lekesiz değil, neşemiz gölgesiz değil. Bütün insanlığı bir pandemi dediğimiz bir salgın hastalık sardı. Yüzbinleri bulan insanlar hayatını kaybetti. Milyonları bulan kardeşlerimiz hastane köşelerinde nefesleri daralarak büyük acılar çektiler. Bir yanımız bahar bahçe, bir yanımız ayaz. Aç ve açıklar sofrasız. Mazlum ve mağdurlar sevinçsizdir. Evsiz sığınmacıların boynu bükük bayram sabahı. Yetimler, öksüzler, hastalar, yoksullar mahzun bayram sabahı. Hiç şüphesiz onlar da hak ediyor bu bayramı. Onların da hakkı bu sevinç. Onlar da hak etti bu neşeyi. Bugün sevinen biziz; sevinemeyen onlar. Bayram ediyoruz, bayramsız kalan onlar.

Öyleyse Aziz Kardeşlerim,

Gelin, huzurumuzdan pay ayıralım kardeşlerimize. Mutluluğumuzdan sadaka verelim bütün yetimlere, bütün öksüzlere. Sevincimizden ikram edelim aç, biilaç, muhtaç bütün fakirlere. Tebessümlerimizi ve iç huzurumuzu birbirimize şeker ve tatlı diye ikram edelim, bu güzel bayram gününde. Hoşgörümüzü ve affımızı birbirimize bayram diye armağan edelim. Şefkatimizi, feragatimizi birbirimizin kalbine ekmek diye ikram edelim. Kardeşliğimizi, dostluğumuzu birbirimize kapı diye yeniden açalım. Tevazuumuzu ve cömertliğimizi birbirimize su gibi sunalım. Kardeşler, bugün mütevazı olalım. Bugün alçak gönüllü olalım. Bugün merhamet kanatlarımızı indirelim bütün insanlara. Birbirimizi tutalım, birbirimize tutunalım, kardeşliğimizi dirirtelim, huzurumuzu onaralım. Bu gök kubbenin altında insanlığın bayram ümidi olduğumuzu tekrar hatırlatmak istiyorum. Düşmanlıkları bir an önce unutalım. Kin ve kan hesabı güdenler var dünyada. Kin ve kan hesabı güdenlerin hesaplarını boşa çıkaralım. Topraklarımıza hicret etmiş kardeşlerimiz var. Biz kendi derdimizle bu corona sürecinde ilgilenirken onları ihmal ettik. Onlara ensar olalım, ensar olmaya devam edelim.

Değerli Kardeşlerim,

Bayramımız yeni bayramlar doğursun, inşallah. Sevincimiz yeni sevinçlerin toprağı olsun, inşallah. Huzurumuz nice huzursuzlukların çaresi olur, inşallah. Mutluluğumuz dünyanın dört bir yanındaki acılara teselliler sunsun. Yeryüzünde iyilikler daim olsun, iyilik egemen olsun. Bütün insanlık ailesinin bu salgından kurtuluşuna, Ramazanımızın, bayramımızın, bayram namazımızın, duamızın vesile olmasını Yüce Rabbimden niyaz ediyorum.

Bayrama affedilmiş olarak girme niyazıyla Allah'a emanet ediyorum. Sizleri, ailenizi, sevdiklerinizi, sevenlerinizi Allah'a emanet ediyorum.

Kalpleriniz, kalplerimiz birlik ola...

Muhabbetiniz, muhabbetimiz daim ola...

*Ülkemiz, milletimiz, gönül coğrafyamız ve insanlık ailesi huzur bula, şifa bula...
Bayramınız, bayramımız mübarek ola...
Allah 'a emanet olunuz efendim.*

